

EGYMÁS IRODALMÁNAK MEGISMERÉSE

A jugoszláv népek irodalmának gyöngyszemei
Csuka Zoltán fordításában és válogatásában

Arra, hogy a magyarországi olvasóközönség megismerje a szomszédos országok népeinek irodalmát, csak a Nyugat c. folyóirat fordított napjaink magyar könyvkiadóihoz hasonló nagy gondot. A Nyugat szerkesztői annak idején egész fordítógárdát neveltek ki. Közülük sokan magyarországiak voltak, de sokan éltek a szomszédos országokban is, és nemcsak ismerték azok irodalmi törekvéseit, hanem részt is vállaltak bennük. Így például az általam összeszámolt hetvenkét jelentősebb korabeli vajdasági író közül húszan publikáltak a század mindmáig legnagyobb eredményeket felmutató magyar folyóiratában, általában egy-két, esetleg négy-öt alkalommal. Legtöbbjük — versek, szépróza, tanulmányok és kritika közlése mellett — fordításokkal is rendszeresen jelentkezett. Ebben a tekintetben — a legszélesebb értelemben véve is — elvitathatatlan érdemeket szereztek a vajdasági írók a Nyugat hasábjain. Elsősorban nekik köszönheti a folyóirat, hogy a kezdeti periódusban a délszláv—magyar irodalmi kapcsolatok fejlesztése (lényegében kialakításában is) jelentős eredményeket érhetett el. Ilyen jellegű törekvéseiben a Nyugat magasan kiemelkedik a kortárs folyóiratok közül. Arra a szerepre vállalkozott, hogy megtörje azt a szemléletet, amely Európa alatt mindig csak Nyugat-Európát értette.

A jugoszláv népek irodalmát bemutató, illetve a kölcsönös irodalmi és egyéb műveltségi hatásokat feldolgozó tanulmányok előkészítői annak a nagyarányú összehasonlító irodalmi tevékenységnek, amelyet éppen napjainkban láthatunk kibontakozni.

Herceg János — az akkor még nagyon fiatal író — már a negyvenes évek elején kísérletet tesz arra, hogy felmérje Ady költészetének visszhangját a délszláv irodalomban.

Kázmér Ernő nagyszabású munkájában a horvát irodalom múltjának, jelenének és jövőjének perspektíváinak vizuálására mer vállalkozni, nyilván éppen azért, mert jól ismerte a jugoszláv népeknek nemcsak az irodalmát, hanem a nyelvét, a kultúráját, az életét is; hiszen hosszabb ideig élt Zágrábban és Belgrádban.

Ha célunk lenne, egész halom adattal szolgálhatnánk még. Itt azonban csupán villanásszerűen szeretnénk láttatni az előzményeket.

Az akkori fordítógárda nagy részét azonban már elbúcsúztattuk az elmúlt évtizedekben. A második világháború különösen sok áldozatot követelt közülük is. A régieket új költők és írók váltották fel, akik szintén jól ismerik mind a magyar, mind pedig a szláv, román vagy német és más irodalmakat.

Mindez azt jelenti, hogy a nemzetiségi sors nemes funkciót nyert: összekötő kapcsot képez a nemzetek és népek között. Híd épül így. Híd, amely átível a tájékozatlanság és az előítéletek szakadéka felett.

A régi nagy »öreg«^{ek} közül azonban többen még ma is kiváló egészséggel örvendenek, és a fiatalokat megszegényítő munkatempóval dolgoznak. Közéjük tartozik a hetvenkét éves Csuka Zoltán is, aki a jugoszláv népek irodalmának mindmáig egyik legjobb ismerője és legismertebb tolmácsolója. A költő — aki fiatalkori éveit éppen itt, Vajdaságban töltötte — ma Erdligeten él, nevéhez számtalan — mintegy nyolcvan —

délszláv irodalmi mű magyar nyelvre való átültetése fűződik. Időnket meghaladó feladatra vállalkoznánk, ha csupán felsorolni szeretnénk is ezeket. De korai is lenne még egy efféle »számvetés«, összegezés, hiszen Csuka Zoltán költői-írói pályája még mindig felfelé ível. A folyamat tart, s eredményeként szinte minden évben egy-két új kötet kerül az olvasó asztalára.

A fentieket bizonyítja, hogy csupán az elmúlt hónapokban három olyan könyv jelent meg a budapesti kiadók gondozásában, amely a délszláv népek irodalmából nyújt ízelítőt a magyar olvasónak, s amely létét Csuka Zoltán kiapadhatatlan alkotókészségének és munkabírásának köszönheti.

De vegyük sorra őket!

MATEJ BOR: *Atkelt a vándor az atomkoron.*

Európa Könyvkiadó, Budapest, 1972.

»A poéma, melyet az olvasó a kezében tart, a mai szlovén Parnasszus egyik legkifejezőbb, erőt sugárzó alkotása: Matej Bor lírája, epikája és drámája« — írja bevezetőjében a kötetről Borko Božidar.

A mű a szlovén irodalom legértékesebb darabjai közé tartozik. Csuka Zoltán különösen nagy feladatra vállalkozott, amikor elhatározta: ajándékként odateszi a kötetet a magyar olvasó könyvespolcára is.

Matej Bor (Vladimir Pavšič) a jugoszláv népek népfelzabardító harcának a költője. Ellenállással és lázadással teli dalai valamikor a partizánokat lelkesítették. Ma az új nemzedékeket emlékeztetik arra, hogy mai világunk megteremtése nem volt könnyű.

A poémát eddig szerbhorvátra, angolra, franciára, németre és részben más nyelvekre is lefordították, de tökéletességében a magyar sem marad el a többi mögött.

A költemény átültetése során Csuka Zoltán elsősorban a mű eredeti szférájának megőrzésére törekedett. S ezzel lényegében a poéma legsajátosabb vonását emelte ki: azt a dilemmát, amely az emberiség létének, életének központi kérdése: a kollektív »lenni vagy nem lenni« problémáját. A felelősségérzés nemcsak egy népé: éppúgy szlovén, mint amennyire angol, francia vagy magyar.

A kötet Matej Bor mélységes humanizmusának a megfogalmazása, tükrözője, s így az emberiség legtisztább igényeit elégíti ki. Érthető tehát, ha csak üdvözlőlni tudjuk a szándékot, amely lehetővé tette, hogy magyarul is olvashassuk.

Csillagok és szívek. Mai szlovén költők.

Európa Könyvkiadó, Budapest, 1973.

A kis válogatás a szlovén nép lírájának háború utáni termését, az elmúlt negyedszázad legszebb, legsajátosabb verseit mutatja be a magyar olvasónak, aki a szlovén költészetből eddig jóformán csak France Prešern szonettkoszorújával ismerkedhetett meg anyanyelvén.

A kitűnő válogatás a szlovén irodalom legkitűnőbb költőinek verseit tartalmazza — a magyarországi és a jugoszláviai fordítógárda legjobb tagjainak átültetésében. A kötet költőinek sora Oton Zupančičtól Vladimir Gajšekig tart. A két név közötti távolság különösen akkor szembeütő, ha évszámokban gondolkozunk: az előbbi 1878-ban, az utóbbi pedig 1946-ban született. A közbeékelődő időszakban — természetesen — az európai irodalmak számos hulláma kavarta fel a szlovén irodalom mélyvizeit is. Ebben az irodalomtörténeti periódusban söpört végig az Alpokon az újromantika

(Zupančič, Gradnik, Novy, Golia, Gruden, Glazer) és az expresszionizmus (Vodnik, Taufer, Mrzel, Kocbek, Vodusek) szélvihara. Az *újromantika, a kései expresszionizmus és az újrealizmus választóján* című fejezetben Udovičot, Kačičevát, Bort, Vipotnikot, Žnidaršičet, Filipičet és Brejčtet tárgyalja Csuka Zoltán a válogatáshoz fűzött utószavában. A modernizált romantikus formák felé tendáló költői kísérletek képviselőiként Zuzeket, Smitet, Kosmačot, Levecet, Škerit, Oblakot, Minattit és Krakart említi meg. A fiatalok első világháború utáni hullámanak legkiemelkedőbb alakjaiként Zlobecet, Pavčeket, Pižerniket, Menartot, Hofmant és Kovačot mutatja be. A neoexpresszionizmus és a szürrealizmus között jelöli ki a helyét Zajcnak, Štrnišának, Taufernek, Forstneriőnek és Vegrinek. A kötetben szerepelnek a szlovén költészet legfiatalabbjai is: Zagorčnik, Pisk, Snoj, Jug, Košuta, Juvan, Kramberger, Cundrič, Makarovič, Olaj, Grafenauer, Salamun, Prunč, Škunca és Gajšek.

A válogatás méltónak bizonyult a szimbólumhoz, amelyet a címében hordoz: megszünteti a távolságot.

MILOŠ CRNJANSKI: *Čarnojević naplója*.

Európa Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Čarnojević naplója a szerb expresszionizmus legértékesebb és legszébb alkotásai közé tartozik. Csuka Zoltán azzal a tisztelettel és figyelemmel nyúlt a könyvhöz, amely már az ítéletet is magában rejti: nagy alkotó nagy művének magyar nyelvre ültetését kell elvégezni! Hogy ez szükséges volt, az nyilvánvaló. Crnjanski a jugoszláv irodalom élő klaszszikusa.

A magyar olvasónak, aki Ady líráján nőtt fel, mindenképpen ismernie kell Crnjanskít. Azt a szerb író, aki Adyt bemutatta a szerb kortársaknak. Tanozásából próbált tehát törleszteni a magyar irodalom, amikor a figyelmet a jugoszláv irodalom nagy öregjének munkásságára irányította. Nehéz munkára vállalkoznának a kutatók, ha mindazokat a momentumokat fel szeretnék dolgozni, amelyek kapcsán Crnjanski és a magyar irodalom együtt emlegethető.

A csongrádi születésű író a monarchia hadseregében szolgált. Regényének stilisztikai sajátosságai is közös emlékeket idéznek. Sorait olvasva akaratlanul is a Nyugat fénykorára emlékezünk. Később azonban nájvünk: az asszociáció nem véletlen. Hiszen Crnjanski részben Adyével, Bubitsával egy kulturális örökségen osztozott.

Az önéletrajzi ihletésű kisregényt akár hosszú prózai versnek is nevezhetnénk. Nyelvi szépsége lenyűgöző. A fiatalságot, a szerelmet, az érzések örvényét ábrázolja, s olyan művészi hitelességgel, amely már azt is lehetővé teszi a számunkra, hogy világirodalmi mércékkel mérjük eredményét.

Távozás és megtérés; nyomor és szerelem, szerencsés menekülés a háború viharából és lassú sorvadás a kor betegségében, a tudóbajban — ilyen ellentétek feszülnek a regényben. S az emberek is szinte egész Európát képviselik: szerbek, bosnyákok, csehek, lengyelek, osztrákok, magyarok...

Sárosan, éhesen, nyomorultul támadnak vértől ázott lövészárkokat. És mégis marad erejük szépeket álmodni.

A fordítónak nem volt könnyű dolga. A szerb ikonokat kellett magyar nyelven megszólaltatnia úgy, hogy ez a hang ne legyen hamis.

CSORDÁS MIHÁLY